

УДК 930.25:7.025.11/ 4:778.587:632.952

Алла Сейтова

ЗАСОБИ І СПОСОБИ ЗАХИСТУ КІНОДОКУМЕНТІВ ВІД БІОЛОГІЧНИХ ПОШКОДЖЕНЬ (з досвіду роботи центрального державного архіву кінофотодокументів і звукозаписів республіки Казахстан)

Сформулированы основные направления работ Центрального Государственного архива кинофотодокументов и звукозаписей Республики Казахстан по обеспечению сохранности документов на пленочных носителях. Подробно описана методика обработки пораженных документов фунгицидами.

Центральний Державний архів кінофотодокументів і звукозаписів Республіки Казахстан існує 55 років. За цей час в архівних фондах сконцентровано великий обсяг аудіовізуальної документації — складової документальної спадщини багатонаціонального Казахстану.

В архіві зберігаються фотодокументи на скляних пластинах, рулони кіноплівки, де зафіксовані побут і звичаї, традиції казахського та інших народів, які проживають на території республіки, їхні ремесла, розвиток народного господарства, науки і культури.

Але в ситуації що склалася, коли в центрі уваги держави, у першу чергу, знаходяться питання політики та економіки, архів — осередок документальної аудіовізуальної історії, пам'яті народу, його надбання і спадщина — переживає важку кризу.

Забезпечення збереженості документів, що являють собою історичну цінність, які засвідчують різні етапи розвитку держави, є першорядним завданням, запорукою успішної діяльності державних архівів. Роль архівів, що зосередили у своїх фондах переважну більшість ретроспективної інформації з історії держави, в наші дні незмірно зросла.

Доступ до документів архівного фонду нічим не обмежено, але існує безліч проблем на шляху надання інформації користувачу. Для того, щоб надалі жити за принципом «Відкритому суспільству — відкриті архіви», необхідно вирішити основну проблему — забезпечити збереженість, довгострокове зберігання аудіовізуальних документів.

Для того, щоб зберегти унікальні документи на склі і плівкових носіях, необхідні реставраційні машини, звукомонтажні столи, система перезапису на відео, перезапис із традиційних носіїв на сучасні (цифрові і т. і.) носії інформації.

Захист від біологічних ушкоджень — одна з актуальних проблем забезпечення довготривалої збереженості документів. Основні напрямки робіт архівних установ щодо захисту документів на плівкових носіях від біологічних ушкоджень зводяться до проведення таких заходів:

— підвищення грибостійкості носіїв документів під час їх створення;

— дотримання на оптимальному рівні санітарно-гігієнічних і температурно-вологісних умов зберігання;

— фунгіцидне оброблення документів;
— оволодіння засобами і методами антисептичного оброблення будівельних конструкцій і засобів зберігання та застосування їх на практиці.

Варто враховувати, що хімічне оброблення документів — це вимушений засіб, тривалість його дії обмежений.

Велике значення у вирішенні проблеми біопшкоджень має кваліфікація співробітників архівів, що працюють у відділах забезпечення збереженості документів. Важливо, щоб вони усвідомлювали реальну загрозу біопшкоджень, були інформовані про наявні на даний час засоби і методи боротьби з цими явищами, знали всі переваги і недоліки тих чи інших засобів захисту.

У фондах ЦДА КФДЗ РК зберігається близько півмільйона одиниць зберігання кінофотофонодокументів. У плановому порядку, щорічно, іноді вибірково документи архівного фонду проходять перевіряння технічного стану і консерваційно — профілактичне оброблення.

У результаті перевіряння технічного стану кінодокументів нових надходжень найчастіше виявляються документи, уражені плісневими грибами, в основному роду *Rizopus* і *Alternaria*. Стадія ураження — 3-я, 4-а, рідше 5-а. Стадії цвілевих уражень визначені за рекомендаціями НДЦ ТД, згідно з якими:

— 3-я стадія — ділянки цвілевої поразки на ракордах і перфораційних доріжках;

— 4-а стадія — окремі плями цвілі, які періодично зустрічаються на поверхні рулону;

— 5-а стадія — глибинні ушкодження емульсійного шару, сильно помітні плями, суцільні ділянки, покриті сірим нальотом.

У літературі докладно описані методи фунгіцидного оброблення документів на плівкових носіях машинним способом із застосуванням метациду, ніцтедину та інших ефективних препаратів.

Не маючи необхідного технічного оснащення і потрібних фунгіцидних препаратів, архів був змушений розробити методіку ручного оброблення уражених кінодокументів тими засобами, що є в наявності у Казахстані.

За допомогою фахівців-мікологів проведено ряд експериментів, у результаті яких було розроблено розчин для оброблення ураженої цвіллю плівки, до складу якого увійшли спирт (92 %) і розчин формальдегіду.

Спочатку обробляється весь рулон плівки, не розмотуючи, по обидва боки. Далі здійснюється повільне протирання поверхні емульсійного шару і основи. Після обробки плівки розчином здійснюється перемотування рулону плівки через чистий фільтр.

VI. Захист документів від біопшкоджень

Особлива увага повинна приділятися упакуванню кінодокумента. Сильно уражені коробки вилучаються, замінюються на нові. Якщо ураження незначні, то поверхня коробки обробляється спеціальним розчином (спирт — 50%, розчини формальдегіду і йоду — 10%, розчини гліцерину + бури — 40%).

Оброблення коробок можна проводити у процесі контролю за станом документів або як самостійну операцію. Документ варто вкладати в коробку після повного її висихання. Ці заходи дозволять зменшити небезпеку цвілевого ураження документів у процесі зберігання. Після оброблення кінодокументів і кінокоробок для профілактики у коробку закладають вологий тампон із двох шарів бавовняної тканини, просоченої тим же спеціальним розчином. Тампон у коробці з кіноплівкою повинен бути 30 днів.

Перша контрольна перевірка технічного стану оброблених кінодокументів проводиться через 2-3 місяця, повторна — через шість місяців.

Після проведення винищувальних заходів були проведені перевірки проб кінодокументів у лабораторних умовах, які засвідчили відсутність грибів. Перевірки проводилися через 30, 60, 90 днів після оброблення кінодокументів.

У зв'язку з виявленням цвілевих уражень кінодокументів були взяті проби повітря в сховищах. При цьому виявлено більш 20 колоній грибів у пробах зі сховища, більш 30 — у пробах, взятих в робочих кімнатах.

Для дезінфекції був обраний напівсухий метод сублімації формальдегіду в присутності марганцевокислого калію. Обсяг приміщення одного сховища складає 820-840 куб. м. Витрата на 1 куб. м формаліну — 2 мл, марганцю — 1,4 г; час сублімації — 10 хв.; експозиція — 36 год.

Після дезінфекції росту грибів на живильному агарі не виявлено протягом семи діб спостереження.

Усі результати проведених робіт з ураженими кінодокументами фіксуються в актах технічного стану, де докладно описані терміни і методи проведення фунгіцидного оброблення. Для здійснення контролю за проведенням своєчасних перевірок заведена спеціальна картотека кінодокументів, які пройшли фунгіцидне оброблення.

Під час проведення фунгіцидного оброблення документів необхідно дотримуватися правил технічної безпеки, а саме:

1. Необхідно виділити спеціальне робоче місце для приготування і зберігання розчинів фунгіцидів.

2. Робоче місце повинно утримуватися в чистоті і порядку. Випадково розсипані хімікати і пролиті розчини негайно видаляти.

3. Розчини і хімікати зберігати в скляному чи пластмасовому герметично закритому посуді з написом «Обережно». На кожній посудині з реактивами повинна бути наклеєна етикетка з назвою речовини і концентрації (для розчинів).

4. Під час готування робочого розчину і його використання для захисту шкіри рук необхідно використовувати гумові рукавички.

Забороняється:

а) зберігати препарати у відкритому виді;

б) пробувати хімікати на смак, брати їх руками;

в) застосовувати лабораторний посуд для особистого користування;

г) зберігати і приймати їжу на робочому місці.

Усвідомлюючи актуальність і екстрену необхідність проведення робіт із забезпечення збереженості аудіовізуальних документів, архів намагається привернути увагу до рішення даної проблеми. А що ця проблема № 1 для всіх аудіовізуальних архівів, це вже давно очевидно. Дуже багато зроблено на шляху рішення цієї проблеми, але ще більше має бути зроблено.

У свій час архів Казахстану одним з перших здійснив ідею переведення (перекопіювання) кінодокументів з нітро- на триацетатну основу. Це стосувалося кінодокументів архівного фонду.

На відомчому і індивідуальному зберіганні (приватні фонди) знаходилося і знаходиться достатня кількість кінодокументів, які під загрозою ураження цвіллю. Крім того, важке економічне становище архіву аж ніяк не сприяє ефективному вирішенню проблем зберігання, які завжди пов'язані з матеріальними витратами. А тому, привертаючи увагу громадськості до нестатків архівів, ми вирішили, що в цій справі всі засоби гарні, і звернулися за допомогою до ЮНЕСКО, що здійснює програму «Спадщина».

В результаті з'явився проект «Реставація архівних кіновідеоматеріалів Центральної Азії». Організована компанією «The Happening Group» зустріч приватних і державних власників кіно- і відеоархівів радянської епохи «Red Archives-99», яка відбулася в Парижі в лютому минулого року, переконливо довела необхідність прийняття серйозних заходів щодо зберігання унікальних аудіовізуальних документів епохи, які знаходяться в розпорядженні Центральноазійських держав.

Умови їхнього зберігання сьогодні являють серйозну загрозу з ризиком втрати колосальної культурної спадщини. Ціль даного проекту, що планується провести в чотири стадії, — це перевести весь архівний фонд аудіовізуальних документів у цифровий формат. Одне із завдань проекту — представити кожній з п'яти Центральноазійських держав недорогою можливістю реставації аудіовізуального фонду, і якщо до реалізації і впровадження проекту будуть залучені не тільки архіви Центральноазійського регіону, але й інших держав Співдружності, то в підсумку всі ми тільки виграємо, виграє наша загальна справа — зберегти і донести до нащадків те, що цінувалося вище усього за всіх часів і у всіх народів — нашу спадщину, нашу пам'ять про минуле, наше знання про себе, нашу історію, що в остаточному підсумку — наше майбутнє.

